

O'RTA MAXSUS, KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH VA OLIY O'QUV YURTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM

Andijon davlat pedagogika instituti
Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo`nalishi
Talabasi: **Xaydarova Nodirabonu Xayrullo qizi**
Ilmiy rahbar: **Oxunov Ilhomjon**

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish, ayniqsa o'rta maxsus, kasb-hunarga yo'naltirish va oliy o'quv yurtlarida uni samarali joriy etish masalalari yoritilgan. Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari, mavjud muammolar, ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi, pedagog kadrlar tayyorlash va jamiyatdagi ijtimoiy stereotiplarning ta'siri tahlil qilinadi. Muallif inklyuzivlikni ta'minlashda infratuzilma, metodika, ijtimoiy-psixologik yondashuv va huquqiy asoslar muhimligini asoslab beradi. Shuningdek, maqolada muammoni bartaraf etish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyoj, o'rta maxsus ta'lim, kasb-hunar kolleji, oliy ta'lim, infratuzilma, pedagog kadrlar, ijtimoiy moslashuv, ta'lim siyosati

Kirish

Hozirgi globallashuv jarayonida har bir insonning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash eng muhim vazifalardan biriga aylangan. Shu jihatdan inklyuziv ta'lim masalasi nafaqat xalqaro miqyosda, balki O'zbekistonda ham dolzarb masalaga aylangan. Inklyuziv ta'lim — bu har bir bola, shu jumladan nogironligi bor, rivojlanishida kechikishlar yoki boshqa maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning umumiy ta'lim tizimida o'qishini ta'minlovchi yondashuvdir. Bu ta'lim har kimga teng imkoniyat yaratadi va ularning jamiyatga to'liq integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida har bir fuqaroning ta'lim olish huquqi kafolatlangan. Shu asosda so'nggi yillarda mamlakatimizda inklyuziv ta'limni rivojlantirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Prezident qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, Ta'lim vazirligining nizomlari orqali inklyuziv ta'limni har bir ta'lim bosqichida joriy etish va takomillashtirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilanmoqda.

Asosiy qism

O'rta maxsus va kasb-hunar ta'lim muassasalari jamiyatning ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalari uchun malakali mutaxassislar tayyorlashda asosiy o'rinni egallaydi. Shu bois, bu ta'lim bosqichida inklyuzivlikning ta'minlanishi —

maxsus ehtiyojga ega bo'lgan yoshlarning kasb egallab, o'z mustaqil hayotini yurita olishida muhim omil hisoblanadi. Afsuski, amaliyotda hali ham ayrim texnikum va kollejlarda bu borada muammolar mavjud: infratuzilmaning to'liq moslashtirilmagani, maxsus metodik vositalarning yetishmasligi, pedagog kadrlarning maxsus tayyorgarlikka ega emasligi kabi omillar bu sohada inklyuzivlikni to'liq joriy etishga to'sqinlik qilmoqda. Pedagog kadrlar tayyorlash masalasi inklyuziv ta'limda alohida o'rin tutadi. Chunki inklyuziv ta'lim faqatgina jismoniy muhitni moslashtirish emas, balki ta'lim mazmunini, usullarini, o'quvchi bilan ishlash uslubini ham moslashtirishni talab qiladi. Maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashda pedagoglarning sabr-toqatli, mehribon va yuqori malakali bo'lishi nihoyatda muhimdir. Bu esa ularni qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimini tubdan isloh qilishni talab qiladi.

Oliy ta'lim tizimida ham inklyuzivlikning joriy etilishi bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida son jihatdan hali unchalik ko'p bo'lmasa-da, turli xil nogironlik darajasiga ega bo'lgan yoshlar tahsil olmoqda. Ularning ta'lim olish jarayonida duch kelayotgan muammolar — binolarning nogironlar aravachasida yurishga mos emasligi, dars materiallarining audio yoki Brayl yozuvlarida bo'lmasligi, o'qituvchilarning bu boradagi tajribasining yetarli emasligi kabi omillar samarali o'qishni qiyinlashtirmoqda. Shuningdek, jamiyatdagi ayrim ijtimoiy stereotiplar ham inklyuziv ta'limning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Maxsus ehtiyojga ega yoshlar ko'pincha o'z tengdoshlari tomonidan qabul qilinmaydi, bu esa ularning ijtimoiylashuvi va o'zini jamiyat a'zosi sifatida his qilishiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli inklyuziv ta'lim faqat ta'lim muassasalarini moslashtirish emas, balki keng jamoatchilikni bu g'oyaga ishontirishni, insoniy qadriyatlar asosida jamiyatni tarbiyalashni ham talab qiladi. Bugungi kunda davlat darajasida bu masalaga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 2021–2025-yillarga mo'ljallangan “Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va ularning huquqlarini ta'minlash” milliy dasturida inklyuziv ta'lim muhim yo'nalish sifatida belgilab olingan. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan loyihalar orqali texnik yordam, tajriba almashish va innovatsion metodikalarni joriy etish ishlari olib borilmoqda. Shunga qaramay, mavjud muammolarni hal etish uchun quyidagi takliflar dolzarbdir. Birinchidan, barcha ta'lim muassasalarida arxitektura va texnik infratuzilma inklyuzivlik tamoyillariga muvofiq rekonstruksiya qilinishi lozim. Bu nafaqat nogironlar aravachasi uchun panduslar o'rnatish, balki maxsus liftlar, signalizatsiya tizimlari, ovozli yoki vizual ko'rsatkichlar bilan jihozlashni ham o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, pedagog kadrlarni maxsus ehtiyojli shaxslar bilan

ishlashga tayyorlovchi dasturlar joriy etilishi kerak. Bu sohada faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun doimiy malaka oshirish kurslari yo'lga qo'yilishi, ular uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi muhim. Uchinchidan, o'quv adabiyotlari, elektron ta'lim platformalari va boshqa resurslar ham inklyuziv formatda bo'lishi zarur. Masalan, ovozli darsliklar, ishorali til materiallari, oddiylashtirilgan matnlar, Brayl yozuvida adabiyotlar ishlab chiqilishi kerak. To'rtinchidan, inklyuziv ta'limga oid ijtimoiy reklama, madaniy-tarbiyaviy tadbirlar orqali jamoatchilik ongini o'zgartirish, bu boradagi stereotiplarga barham berish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, inklyuziv ta'lim jarayoniga ota-onalar, psixologlar, tibbiyot xodimlari, nodavlat tashkilotlar, hamda ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarni jalb etish orqali tizimli yondashuvni shakllantirish kerak. Bu holatda ta'lim jarayoni ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlanadi va natijadorlik sezilarli darajada oshadi.

Xulosa qilib aytganda, o'rta maxsus, kasb-hunarga yo'naltirish va oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish — bu insoniylik, adolat va taraqqiyot sari tashlangan muhim qadamdir. Har bir inson, u qanday holatda bo'lmasin, ta'lim olishga va jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lishga haqlidir. Inklyuziv ta'lim esa mana shu huquqni amalda ta'minlovchi samarali vositadir. Buning uchun har bir pedagog, har bir ta'lim muassasasi, har bir davlat xizmatchisi va, eng muhimi, har bir fuqaro o'z hissasini qo'shmoq'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2021.
2. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Qabul qilingan sana: 23.09.2020 y.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4860-son qarori "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va ularning huquqlarini ta'minlash strategiyasi" – 2020 y.
4. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. International Conference on Education, Geneva, 2008.
5. A. Qodirov. Ta'limda inklyuziv yondashuv: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2022.